

6 SEPTEMBER 2024

Intervju: Rainer Zitelmann om antikapitalism och antisemitism (<https://www.svensktidskrift.se/intervju-rainer-zitelmann-om-antikapitalism-och-antisemitism/>)

Rainer Zitelmann intervjuades av Stefan Beig för *Jüdische Rundschau* (<https://juedischerundschau.de/article.2024-09.dr-dr-rainer-zitelmann-warum-antisemitismus-und-antikapitalismus-oft-hand-in-hand-gehen.html>) om antikapitalism och antisemitism. Intervjun publicerades ursprungligen i Tyskland i september 2024.

Antisemitismen är ett uråldrigt fenomen, medan antikapitalismen uppstod först för cirka 200 år sedan. Så hur kan antikapitalism och antisemitism vara "tvillingbröder", som du nyligen sa på X/Twitter?

Antisemitismen är mycket äldre än antikapitalismen. I sin avhandling "Antisemitismus im Lichte der modernen Vorurteilsforschung" ("Antisemitism i ljuset av modern fördomsforskning") visar Susan Gniechwitz att den rådande moderna antisemitiska stereotypen skiljer sig markant från den stereotyp som dominerade under tidig kristendom och medeltid. Gniechwitz dokumenterar en märkbar nedgång i den religiösa antisemitismen och en enorm ökning av uttalanden som fokuserar på det judiska folkets ekonomiska beteende. Dessa ekonomiska stereotyper "har blivit så vanliga att de nu utgör kärnan i den moderna antisemitiska stereotypen". Detta är förvisso sant i moderna, västerländska sekulariserade samhällen.

Det har också funnits antisemitiska kapitalister, till exempel biltillverkaren Henry Ford. Motsäger inte detta den föreställning om en "själsfrände" mellan antisemitism och antikapitalism som du talar om?

Under 1920-talet publicerade Ford antisemitiska texter. Han trodde på det påhittade "Sions vises protokoll". Senare försökte han distansera sig från sina tidigare uttalanden, om än bara halvhjärtat. Adolf Hitler, som hyllat Ford i de tidigaste upplagorna av *Mein Kampf*, blev besviken över Fords helomvändning och lät ta bort Fords namn från texten. År 1929 skrev Hitler, "att dagens Ford inte längre är riktigt densamma som Ford i det förflutna. Ford från förr var antisemit ... Ford av idag sägs å andra sidan ha försonat sig med judarna." Hitlers ilska varade dock inte länge och 1938 tilldelade Hitlers regering Ford en medalj. Naturligtvis har det alltid funnits och kommer alltid att finnas antisemitiska entreprenörer. För övrigt finns det en hel del entreprenörer som också är antikapitalister. Detta ändrar inte det faktum att antisemitism och antikapitalism ofta har förekommit tillsammans sedan Eugen Dührings (1833-1921) tid, en av de ledande antisemiterna och socialisterna.

Omvänt kämpade marxistiska intellektuella som Theodor Adorno aktivt mot antisemitismen. Är antisemitism verkligen en så grundläggande aspekt av antikapitalistiskt tänkande?

Naturligtvis finns det antisemiter vars judehat inte motiveras av antikapitalism (utan av till exempel religion) och många antikapitalister är inte antisemiter. Men det är lika klart att det finns ett påtagligt samband mellan antisemitism och antikapitalism. Karl Marx var själv jude, men han var utan tvekan antisemit. Han skrev till en vän att han

tyckte att den judiska religionen var ”motbjudande”. Anledningen var att Marx anklagade judarna för att ha gjort pengar till sin sanna gud, som han skrev i en essä ”Om den judiska frågan”: ”Vad är judendomens sekulära grund? Praktiska behov, egenintresse. Vad är judarnas världsliga religion? Huckstering. Vad är hans världsliga Gud? Pengar.”

Den starka kopplingen mellan antikapitalism och antisemitism är tydlig här: kritiken riktas mot upplevd egoism och materialism, egenskaper som Marx förknippade med både judendom och kapitalism.

Dessa uttalanden från Marx är inte på något sätt isolerade felsteg; det finns gott om andra liknande exempel. Samtidigt är det allmänt erkänt att det också fanns många socialister som var starka motståndare till rasism och antisemitism.

Det finns många framstående socialister som hade antisemitiska åsikter. Detta gäller dock även tänkare som Immanuel Kant, vars filosofi också mycket väl kunde klara sig utan antisemitism. Är socialismen annorlunda?

Naturligtvis är inte alla antikapitalister också antisemiter. Men det är slående hur ofta de två tycks dyka upp tillsammans. Vänsterpolitikern Klaus Lederer från det tyska partiet Die Linke sade nyligen att han var förvånad över den utbredda förekomsten av antisemitism inom vänsterkretsar: ”Människor använder antisemitism för att göra världen lättare att förstå. Alla kapitalismens upplevda missförhållanden projiceras på en grupp: judarna.” Denna känsla är särskilt tydlig på universiteten, där antikapitalister ofta använder sig av antiisraelisk retorik. Lederer blev förvånad. Det blev inte jag, eftersom jag var väl medveten om denna tradition. På 31-årsdagen av novemberpogromen 1938 försökte till exempel den vänsterextrema gruppen ”Tupamaros West Berlin” att bomba det judiska komunitetscentret. Medlemmar av den tyska terroristorganisationen RAF (Röda arméfraktionen) tränade med palestinska vänstergrupper och samarbetade med den marxistiska Folkfronten för Palestinas befrielse (PFLP). PFLP-terrorister kapade ett flygplan i oktober 1977 för att befria RAF-terrorister. Horst Mahler var en livslång antisemit och antikapitalist. Hans väg ledde honom från det marxistiska RAF till nazistpartiet NPD.

Borde antisemitismen då ha spelat en viktigare roll i tillämpningen av socialismen i den verkliga världen? Bortsett från händelser som Stalins

förföljelse av judarna verkar detta inte ha varit fallet under hela tiden.

Förföljelsen av judar under Stalin var inte en isolerad händelse. Historikern Michael Wolffsohn har visat att judar förföljdes i det socialistiska Östtyskland (DDR) och andra socialistiska länder under åren 1949-1953. I Sovjetunionen, Ungern och Tjeckoslovakien avrättades till och med vissa judar. Deras enda "brott", enligt Wolffsohn, var deras judiska arv. Liksom i andra socialistiska stater sammanställde tjänstemän i DDR "judelistor" i början av 1950-talet och 1967. "Det råder knappast något tvivel om att dessa var deportationslistor", säger Wolffsohn. I Polen gick kommunistpartiet i spetsen för antijudiska kampanjer, särskilt under 1956 och 1968, vilket ledde till att majoriteten av de överlevande från Förintelsen lämnade Polen.

Antisemitismens grundtanke är att judarna är ett hot mot världen och att de bär skulden till många konflikter. Hur avspeglas detta i antikapitalismen?

Antikapitalister och antisemiter delar ett viktigt drag: en stark tendens till konspirationstänkande. Detta är allmänt känt när det gäller antisemiter, men inte när det gäller antikapitalister. Jag beställde världens mest detaljerade undersökning om antikapitalism, vars resultat publicerades i tidskriften *Economic Affairs* (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/ecaf.12591>): I 34 av 35 länder var antikapitalister mer benägna att tänka i konspirationer än prokapitalister.

Antisemiters och antikapitalisters uppfattade fiender överlappar ofta varandra, och båda grupperna riktar in sig på rika individer som Rothschilds och George Soros, som de kallar "finansjudar". Enligt både antikapitalister och antisemiter är det de superrika som bär skulden för världens problem och som alltid lurar bakom kulisserna och i hemlighet drar i trådarna.

Sedan Hamasmassakern den 7 oktober har världen upplevt en global våg av antisemitism. I vilken utsträckning är denna Israel-relaterade antisemitism också antikapitalistisk?

All kritik mot Israel är inte antisemitisk, men antisemitismen maskerar sig ofta som kritik mot Israel. För vänsterorienterade studenter representerar Israel kolonialism, imperialism och kapitalism.

Har du upptäckt motiv som leder antikapitalister till antisemitisk förbittring?

Enligt "modellen för (ofta blandat) stereotypinnehåll", som spelar en viktig roll i den vetenskapliga fördomsforskningen, bestäms den känslomässiga uppfattningen av andra sociala grupper av två dimensioner. Den första är "värme": grupper kan stereotypiseras som varma och vänliga, eller som kalla och ovänliga. Den andra dimensionen är kompetens, det vill säga förmåga och skicklighet. Grupper som uppfattas som kompetenta men inte varma möts därför av blandade känslor av beundran och avund. Till dessa grupper hör enligt forskarna judar, rika och asiater.

Både antikapitalismen och antisemitismen har ett viktigt motiv: avundsjuka. För antikapitalister handlar avundsjukan om de rika. Jag har också gjort studier om detta och publicerat dem i boken *The Rich In Public Opinion* (<https://therichinpublicopinion.com>). Avundsjuka spelar också en roll för många antisemiter. Enligt deras uppfattning är judar "överrepresenterade" inom framför allt finanssektorn. Redan i mitten av 1800-talet var det vanligt med beskrivningar av judisk rikedom: "De paraderar omkring, prydda med guld- och silversmycken, med utsökta pärlor och ädelstenar; på sina bröllop äter de ur silverkärl och täcker bordet med så många skålar och confit, och slutligen anländer de i så praktfulla vagnar med postiljon och stort följe."

I din nya bok "Weltreise eines Kapitalisten" skriver du om dina iakttagelser när du besökte 30 länder på fyra kontinenter. Är antikapitalismen på frammarsch just nu?

Det råder ingen tvekan om att antikapitalismen är mer utbredd i dagens samhälle än vad den var på 1980- och 1990-talen. På den tiden dominerades världsscenen av inflytelserika personer som Ronald Reagan, Margaret Thatcher, Leszek Balcerowicz och Deng Xiaoping. Efter de socialistiska planekonomiernas kollaps var människor övertygade om att kapitalismen helt klart var det bättre systemet. Lärdomarna från den tiden verkar dock ha glömts bort och antikapitalismen har nu en stark ställning i många länder. Att antisemitismen också växer sig starkare igen beror också på att islamismen vinner mark över hela världen. Denna trend är särskilt tydlig i bildandet av en enad front mellan islamister och antikapitalister på

universitet och demonstrationer, som drivs av deras gemensamma fientlighet mot Amerika och Israel. Detta är ingen tillfällighet.

Din bok ger också en inblick i den libertarianska rörelsen. Har du också stött på antisemitism eller – tvärtom – filo-semitism inom libertarianernas led?

Många av den libertarianska rörelsens pionjärer har judisk bakgrund, däribland Ludwig von Mises, Milton Friedman, Ayn Rand och Murray Rothbard. Den mest framstående libertarianen i världen idag är Argentinas president Javier Milei. Han har alltid talat mycket välvilligt om Israel och judendomen och överväger tydligen att konvertera till judendomen. Det finns emellertid också libertarianer som stöder absurda konspirationsteorier. Jag har inte personligen stött på några libertarianer som är antisemitiska, men de finns förmodligen. I vilket fall som helst skulle det vara ett marginellt fenomen.

Som ekonomisk libertarian, ser du libertarianism som ett motgift mot antisemitism?

Kapitalism och libertarianism är de starkaste motståndarna till alla former av rasism och antisemitism – endast prestation ska räknas.

Bidrog antikapitalistiska tänkare som Werner Sombart (1863-1941) till att antisemitismen spreds i Tyskland?

Hans bok *The Jews and Modern Capitalism* blev mycket inflytelserik. Sombart hävdade att judarna som ett "nomadfolk" inte hade någon stark koppling till landet. Enligt Sombart utvecklade de en unik affinitet för det abstrakta begreppet pengar, vilket gav dem en tydlig fördel i kapitalismens värld.

Hur viktig var antikapitalismen för de mest framträdande företrädarna för antisemitismen under 1800-talet, som Édouard Drumont och Eugen Dühring?

Grundaren av den franska *antisemitiska* ligan (*Ligue antisémitique*), Édouard Drumont, skrev år 1890: "Semiten är handelsman, girig, intrigant, subtil och listig ... Semiten är jordbunden och bryr sig knappast om livet efter detta ... Semiten är en instinktiv affärsman; han är född till handelsman, handlar med allt möjligt och tar varje tillfälle i

akt att vinna över nästa man.” Sådana citat belyser hur antisemitism, hat mot de rika och antikapitalistiska stämningar är sammanflätade med varandra. Drumont var en av grundarna till den moderna antisemitismen, liksom socialisten Eugen Dühring.

I din avhandling från 1987 "Hitler. Selbstverständnis eines Revolutionärs", som på engelska publicerades som [Hitler's National Socialism \(https://hitlers-national-socialism.com/\)](https://hitlers-national-socialism.com/) , analyserar du Adolf Hitlers världsbild. Var Hitler en antikapitalist?

Hitlers fientlighet mot judarna var inte religiöst motiverad utan antikapitalistisk. Detta framgick tydligt av hans tidiga tal, till exempel det som han höll den 13 augusti 1920 på temat "Varför är vi antisemiter?", där han angrep "den internationella aktiemarknaden och lånekapitalet", vars sponsorer han påstod var judarna: "Därför växte detta kapital och styr idag praktiskt taget hela världen, omätbart till beloppen, ofattbart i sina gigantiska relationer, kusligt växande och – det värsta – fullständigt korrumpierande av allt hederligt arbete, för det är det hemska, att den normala människan som idag måste bära bördan av räntan på detta kapital måste stå bredvid och se hur det trots flit, industri, sparsamhet, trots verkligt arbete, knappt har något kvar att äta sig mätt på och ännu mindre att klä sig med, samtidigt som detta internationella kapital slukar miljarder enbart i räntor som han måste hjälpa till att betala, samtidigt som en rasklass breder ut sig i staten som inte gör något annat arbete än att samla in räntor åt sig själv och klippa kuponger." På senare tid har statsvetaren Jürgen W. Falter analyserat vad som motiverade människor att gå med i NSDAP och funnit att antisemitiska och antikapitalistiska attityder ofta gick hand i hand.

Har nyare forskning kunnat bekräfta dina observationer?

Min bok [Hitler's National Socialism \(https://hitlers-national-socialism.com/\)](https://hitlers-national-socialism.com/) har nyligen tryckts om och ges nu ut på flera språk. För att fira denna milstolpe har jag skrivit ett nytt 50-sidigt förord där jag ger en översikt över det aktuella forskningsläget inom området. En av de centrala teser som jag utmanade i min avhandling, och som var förhärskande inom forskningen vid den tiden, var uppfattningen att Hitler företrädde en antimodernistisk ideologi. Jag motbevisade denna tes så övertygande att den sällan framförs idag. I en recension som publicerades i en tidskrift skrev

[zitelmann.de/wp-content/uploads/2018/07/Neues-von-NSDAP-und-Hitler_HPB_66_2.pdf](https://www.zitelmann.de/wp-content/uploads/2018/07/Neues-von-NSDAP-und-Hitler_HPB_66_2.pdf)), den kände experten på nationalsocialismen:

”När man ser över den efter 30 år verkar Zitelmans stimulerande studie inte föråldrad eller ens förlegad, tvärtom: den har fått ytterligare bekräftelse från nyare arbeten om NS:s sociala och ekonomiska politik och den ’nationella gemenskapen.

Den kontroversielle historikern Ernst Nolte tycks ha hävdat raka motsatsen: Enligt hans – hårt kritiserade – tes var nationalsocialisternas massmord på judar en ”överdriven reaktion” på oktoberrevolutionen och på uttalanden som gjorts av medlemmar av det judiska samfundet till stöd för revolutionen.

Mitt namn har ibland förknippats med Nolte. Det har till och med ofta påståtts att han handledde min doktorsavhandling, vilket inte är sant. Jag försvarade honom bara mot det som numera kallas ”cancel-kulturen”. När det gäller det materiella innehållet hade jag faktiskt motsatt uppfattning till Nolte. Jag rekommenderar läsarna att ta en titt på min essä ”Nationalsocialism och antikommunism”, som jag inkluderade i appendixet till den tidigare nämnda nya utgåvan av min [bok om Hitler \(https://hitlers-national-socialism.com/\)](https://hitlers-national-socialism.com/).

I sin andra bok från 1928, som inte publicerades under hans livstid, beskrev Hitler USA som ett ”rasligt förstklassigt” samhälle med en exemplarisk invandringspolitik, medan Sovjetunionen beskrevs som ”bolsjevik-judiskt”. Detta verkar inte stämma överens med den antijudiska antikapitalismen.

Till en början trodde Hitler verkligen på tesen om ”judisk bolsjevism”. Men i den *andra boken* som du nämner skrev han: ”Det skulle faktiskt vara tänkbart att det i själva Ryssland skulle kunna ske en inre förändring inom bolsjevikvärlden, så att det judiska elementet kanske skulle kunna ersättas av ett mer eller mindre ryskt nationalistiskt element.” Det som började som ett antagande 1928 blev en visshet för Hitler på 1940-talet. Vi vet från hans monologer i Führerns högkvarter att han alltmer beundrade Stalin. Enligt Hitler hade Stalin inte gjort någon hemlighet för utrikesminister Ribbentrop ”att han bara väntade på att deras egen intelligentsia i Sovjetunionen skulle mogna för att kunna göra slut på den judenhet som han fortfarande behövde som härskande klass”. Detta, och framför allt planekonomin i Sovjetunionen,

som enligt Hitlers mening var vida överlägsen det kapitalistiska USA, var skälen till att han beundrade Stalin så mycket.

Vilka tänkare tror du påverkade Hitler mest? Fanns det några socialister bland dem?

Hitler var autodidakt och eklektisk. Han läste mycket och kombinerade sedan olika fragment för att skapa sin egen "världsbild". Hans "livsrumsteori", till exempel, byggde på olika källor men var starkt påverkad av idén om krympande marknader. Denna teori, som stöddes av tänkare som Rosa Luxemburg och Nikolaj Bucharin, gick ut på att industrialiseringen av jordbruksnationer ledde till utmaningar när det gällde att sälja varor. Hitler drog dock helt andra slutsatser av detta, nämligen att en exportorienterad ekonomisk politik inte var ändamålsenlig och att Tyskland måste erövra "nya livsrum i öster".

Än i dag klassar vänsteranhängare nationalsocialismen som fascism. Tycker du att denna karaktärisering är korrekt?

Termen "fascism" är missvisande. Vänstermänniskor undviker termen "nationalsocialism" eftersom den skulle kunna besudla deras vackra begrepp socialism. Det är därför de talar om "nazister". De vill inte erkänna det socialistiska elementet i nationalsocialismen.

Bland vilka befolkningsgrupper hade nationalsocialismen det mest utbredda stödet?

På denna punkt måste jag hänvisa er till Jürgen Falter's forskning. Enligt hans banbrytande studier av NSDAP:s väljare och medlemmar var nationalsocialisterna i vissa avseenden ett folkparti. De var dock inte framgångsrika i vissa miljöer, särskilt inte bland katolikerna. Partiet hade en betydande anhängarskara bland arbetarklassen, där arbetarna utgjorde omkring 40% av väljarna och medlemmarna. Denna siffra var långt högre än vad forskarna hade antagit innan Falter gjorde sina analyser.

Stefan Beig har intervjuat Rainer Zitelmann för Jüdische Rundschau.

Artikeln publicerades ursprungligen [här](#)

(<https://juedischerundschau.de/article.2024-09.dr-dr-rainer-zitelmann-warum-antisemitismus-und-antikapitalismus-oft-hand-in-hand-gehen.html>) .